

Ett verkligt samhällsproblem

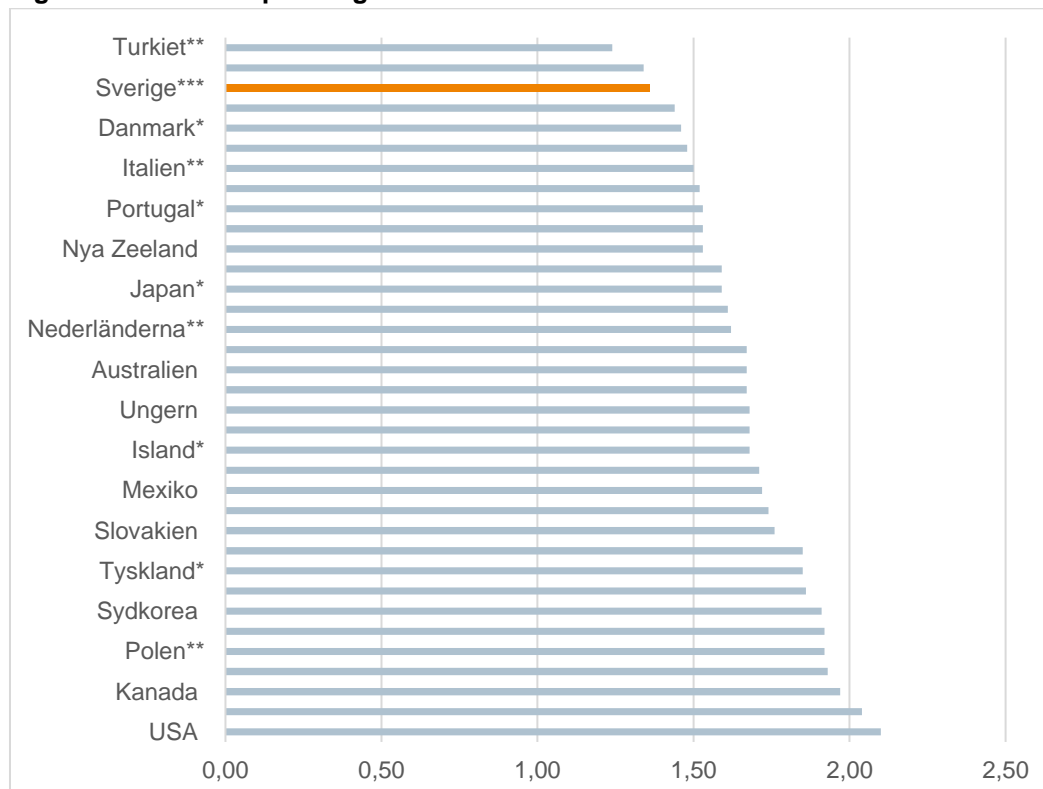
Ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden är att en stor grupp människor har svårt att få ett riktigt arbete. Bland annat på grund av hur lönebildningen fungerar har många i praktiken stängts ut från chansen till ett jobb på den reguljära arbetsmarknaden. Det här problemet manifesterar sig i ett socialt och ekonomiskt utanförskap.

Löneskillnader och löneökningar

Inkomstskillnadernas utveckling kan vara relevant och intressant att studera. Det finns många olika sätt att mäta inkomstskillnader och alla metoder har sina för- och nackdelar. Det är mer relevant att titta på hur stora gruppers inkomster förhåller sig till andras snarare än att fokusera på en mycket liten grupp i toppen. Hur de låga inkomsterna utvecklas är särskilt relevant eftersom låga inkomster kan vara förenat med materiell fattigdom och sociala problem.

Löneskillnaderna i Sverige är små jämfört med andra länder. Om man jämför lönespridningen inom OECD (figur 1) kommer Sverige ut som ett av länderna med allra minst löneskillnader. Detta beror på att Sverige har en väldigt sammanpressad lönestruktur, särskilt i den lägre inkomstdelen, vilket i sig skapar problem för svagare grupper på arbetsmarknaden. Det mått som visas i figur 1 är kvoten mellan den 50:e och den 10:e percentilen. Det mäter skillnaden mellan en genomsnittlig lön och en låg lön.

Figur 1 Lönespridningen inom OECD

Källa: OECD. Data avser 2016 * Data avser 2015 ** Data avser 2014 *** Data avser 2013 **** Data avser 2012 ***** Data avser 2011 Not 1: Ju högre kvot, desto större spridning (en kvot på 1 skulle innebära ingen spridning alls). Den 10:e percentilen är det värde som 10 procent av alla löner

understiger eller motsvarar. 50:e percentilen är medianen. Not 2: Statistiken baseras på heltidsanställdas bruttolöner.

För löntagare är rimligen den egna löneutvecklingen en viktig fråga. En löntagare som får reala löneökningar på 2,5 procent varje år, får se sin levnadsstandard tredubblad under ett arbetsliv. Sedan 1960 har lönerna i Sverige just tredubblats i reala termer. Sedan 1995 har de reala lönerna för hela löntagargruppen i genomsnitt ökat med 2,4 procent varje år, vilket har medfört en standardhöjning på mer än 60 procent.¹

Inkomstskillnader

Sverige har alltså små löneskillnader jämfört med andra länder. Sveriges löntagare har också över tid haft en mycket bra utveckling av levnadsstandarden. Därmed framstår en alarmistisk debatt om växande klyftor bland svenska löntagare som frikopplad från den faktiska verkligheten. Det finns dock människor med mycket låga *inkomster* i Sverige, och ett centralt problem är att dessa personer saknar en löneinkomst, eller arbetar mycket lite. Det är alltså väsentligt för analysen att man skiljer på löneskillnader och inkomstskillnader.

Inkomstskillnader får framför allt ses som ett problem i den mån de beror på arbetslöshet, bidragsberoende och dåliga livschanser. Sverige behöver därför fler riktiga jobb, fler enkla jobb och bättre utbildningar som är anpassade till de jobb som företagen och arbetsgivarna efterfrågar. De verkliga klyftorna finns mellan de som har och de som saknar ett riktigt jobb. I den fördelningspolitiska diskussionen är det därför viktigt att fokusera på hur vi kan lyfta denna grupp.

Ett minskat utanförskap skulle potentiellt kunna lyfta inkomsterna för ett stort antal människor i Sverige. Det skulle kunna ske utan att varken någon annan blir fattigare eller att det drabbar investeringar och sysselsättning som exempelvis höga skatter på arbete gör. Med fler människor i arbete kan också finansieringen av den offentliga sektorn delas på fler personer, och varje person behöver dra ett mindre lass.

Låg ekonomisk standard

Sveriges inkomstfördelning är jämn i internationell jämförelse, även om det visserligen finns en internationell tendens till stigande inkomstklyftor och detta syns även i Sverige. (För vår del sker detta från en låg nivå). Att höglönlade tjänar mer är en del av en internationell trend där avkastning på kunskap har ökat. Detta är knappast ett socialt problem och det är bara ett politiskt problem om avundsjuka ses som en rimlig drivkraft i samhället.

Låg ekonomisk standard kan mätas både som ett absolut mått och som ett relativt mått. Regeringen redovisar i sin senaste fördelningspolitiska redogörelse för utvecklingen av det absoluta måttet. Sedan 1995 har andelen individer med låg ekonomisk standard minskat från cirka åtta procent till drygt två procent av befolkningen. Detta är alltså ett mått på den reella levnadsstandarden anpassat för prisnivån i samhället.

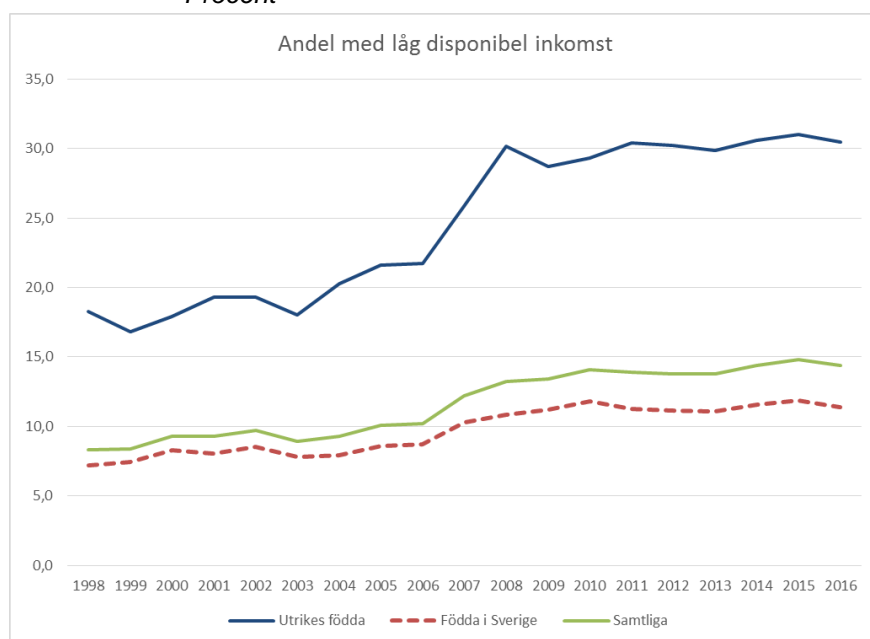
I SCB:s undersökning används ett relativt mått på fattigdom som kallas låg ekonomisk standard. Måttets konstruktion gör att om medianinkomsten stiger så ser det ut som att fattigdomen ökar. Detta alltså även om inkomsterna inte sjunker för de med låga inkomster. Måttet anger andelen som har

¹ Källa: Medlingsinstitutet, SCB, beräkningar av Ekonomifakta.

inkomster som ligger under 60 procent av medianinkomsten i landet.² I Sverige ligger detta relativa mått på 14,4 procent och andelen har ökat de senaste tio åren (Figur 2).³ År 2008 var andelen 13,2 procent. Svenskt Näringsliv kan i denna rapport presentera siffror som visar vad denna ökning beror på.

Ett verkligt samhällsproblem är att många människor befinner sig i utanförskap; man lever på bidrag och lyckas inte komma in på den reguljära arbetsmarknaden. Som framgår av figur 2 är det främst bland utrikesfödda som man ser en ökad andel med låg ekonomisk standard.

Figur 2 Andel personer med låg disponibel inkomst (<60% av median)
Procent

Källa: SCB (2018), egna beräkningar

Det skedde en stor ökning av andelen låginkomsttagare 2006-2008, där andelen av de utlandsfödda som har låg ekonomisk standard ökade från 22 till 30 procent. När den finansiella krisen slog till steg arbetslösheten och många utlandsfödda med svag ställning på arbetsmarknaden förlorade sina arbeten. Andelen utlandsfödda med låg inkomst har därefter legat kvar på en hög nivå (cirka 30 procent) och inte fallit tillbaka. Detta trots att konjunkturläget och sysselsättningen successivt har förbättrats. Anledningen är att det sedan 2008 har fyllts på med många fler nyanlända.

Antalet utlandsfödda har ökat kraftigt och många har svårt att komma in på arbetsmarknaden. När befolkningens sammansättning förändras kraftigt får det konsekvenser för inkomstfördelningen och det uppstår *sammansättningseffekter*. I figur 2 kan man se att både för utlandsfödda och för svenskfödda finns nästan ingen ökning av relativa andelen låginkomsttagare mellan 2008 och 2016. Men trots det

² Fattigdomsmåttet är relativt och mäter bara fattigdom just så. När man istället ser till den köpkraft som behövs för att kunna leva ett drägligt liv ger det absoluta fattigdomsmåttet en klarare bild. För Sverige ser det väsentligt annorlunda och bättre ut.

³ <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushallens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/inkomster-och-skatter/pong/statistiknyhet/slutliga-inkomster-och-skatter-2016/>

sker en viss ökning för totala andelen. Detta beror på att gruppen utlandsfödda växer kraftigt under perioden.

Vad ökningen av fattigdomen beror på

Om antalet utrikes födda hade varit lika många 2016 som 2008 och vi antar att gruppen hade haft en oförändrad andel låginkomsttagare så hade den totala andelen låginkomsttagare varit 13,6 procent

istället för 14,4 procent. Det innebär att två tredjedelar av ökningen från 13,2 till 14,4 beror på nettoinvandringen.⁴

Tabell 1 Andel låginkomsttagare i olika scenarier (Procent)

	2008	2016	2016 utan invandring
Utrikes födda	30,2	30,4	30,4
Svenskfödda	10,8	11,4	11,4
Totalt	13,2	14,4	13,6

Källa: SCB, egna beräkningar

Det finns ingen naturlag som säger att det måste vara så här. Ökningen av fattigdomen beror på att nyanlända generellt har svårare att komma in på arbetsmarknaden. Det finns flera faktorer som bidrar till att förklara etableringschanser på arbetsmarknaden, till exempel utbildningsnivå, språkkunskaper, färdigheter, erfarenhet, produktivitet och givetvis egen ansträngning. Flera av dessa faktorer får nyanlända hjälp med i det svenska samhället, exempelvis genom Arbetsförmedlingen, SFI, KOMVUX samt högskolor och gymnasium.

En sak som också påverkar chanserna till ett jobb är lönekostnaderna. Många nyanlända har inte den produktivitet som krävs för att arbetsgivare ska kunna betala avtalsenliga löner. Men löneläget i vissa tjänstebanscher, där nyanlända kanske har allra bäst chans att få ett jobb snabbt, har pressats upp under flera år. Det leder till att färre kommer in på arbetsmarknaden. Sedan 2000 har exempelvis lönerna i detaljhandeln ökat med 36 procent. Samtidigt har ingångslönerna ökat med 49 procent. Det innebär att det numera knappt finns någon skillnad mellan de helt nyanställda och den erfarna personalen.⁵ Trösklarna in på arbetsmarknaden har alltså höjts, vilket drabbar främst utlandsfödda.

Detta visar också på vikten av att ordentligt analysera orsakerna bakom inkomstskillnadernas ökning. I annat fall kan policyåtgärder baseras på felaktiga grunder. Exempelvis förordar LO höjda skatter på företagsägande och kapital, och motsatte sig när Sverige som ett av de sista länderna i världen slopade förmögenhetsskatten 2007. Förutom det rent principiellt felaktiga och orättfärdiga i förmögenhetsskatten så skulle höjda kapitalskatter skada företagandet och investeringsklimatet istället för att komma åt utanförskap och fattigdom.

En seriös fördelningspolitisk analys behöver ta hänsyn till ett antal saker. För det första, att det intressanta är hur utvecklingen ser ut i de nedre inkomstintervallen. För det andra, att det är skillnad på inkomstskillnader och löneskillnader. För det tredje, att befolkningssammansättningen påverkar statistiken.

⁴ $(14,4 - 13,6) / (14,4 - 13,2) = 2/3 = 67$ procent. Eftersom det dessutom finns en statistisk felmarginal om 0,7 procent kan vi inte vara säkra på att hela ökningen kan bero på den ökade migrationen. Se bilaga för mer utförlig metodbeskrivning.

⁵ Daunfeldt och Westerberg, Sysselsättningseffekter av ingångslönerna i detaljhandeln, 2018.

För Sveriges del kan man konstatera att vi har en låg lönespridning i de nedre intervallen. Även inkomstspridningen är relativt låg, men där har det skett en ökning under senare år. Denna ökning beror inte på att lönerna sänkts utan på att stora grupper har hamnat i utanförskap. Vi har även haft en relativt stor nettoinvandring som förklarar minst två tredjedelar och kanske hela den ökade andelen låginkomsttagare.

Så kan problemen mötas

Löner är ett område där LO och dess förbund har ett stort inflytande. Man har i praktiken makten att öka jobbchanserna för hundratusentals nyanlända genom att tillåta ingångslöner så att de svagare grupperna på arbetsmarknaden får en chans. Det offentliga Sverige gör mycket för att öka kompetensen och färdigheterna för nyanlända, men på LO har man utelämnat en besvärande stor del av tillgängliga och angelägna åtgärder för att underlätta för de nyanlända att få jobb.

Varje år publicerar Landsorganisationen (LO) en rapport som de kallar "Makteliten". Den så kallade eliten i rapporterna utgörs av 200 av LO utvalda "viktiga positioner" i samhället. LO jämför sedan dessa personers inkomster med en industriarbetares genomsnittliga lön. Ett typexempel på ett ointressant fördelningsmått som riskerar att ta bort fokus från verkliga problem för utsatta grupper. Istället för att driva opinion om att det finns inkomstskillnader mellan grupper som har helt olika ansvar och roller hade LO kunnat adressera ett verkligt samhällsproblem.